

Μεταξύ ηθογραφίας και φιλοσοφίας Φλοριάν Ζελέρ «Το ψέμα» - Θέατρο Αλεξάνδρεια

«Το ψέμα είναι φαύλο μόνο όταν κάνει κακό.
Όταν κάνει καλό, είναι σπουδαία αρετή.
Να είστε λοιπόν ενάρετος, φίλε μου, και να μου
λέτε ψέματα, ναι, πείτε μου ψέματα, θα σας το
ανταποδώσω σε πρώτη ευκαιρία.»
(Βολταίρος, από επιστολή στον συγγραφέα N.Cl.Thieriot)

Ο Φλοριάν Ζελέρ είναι το enfant gâté της σύγχρονης γαλλικής δραματουργίας. Διακεκριμένος είτε ως πεζογράφος (το βραβευμένο “*La fascination du Pire*” κυκλοφορεί στα ελληνικά ως «*Η σαγήνη του κακού*»), είτε ως σεναριογράφος (Η πρόσφατη, γνωστή ταινία «Ο πατέρας» τού έχει χαρίσει ήδη ένα Όσκαρ σεναρίου) είτε ως σκηνοθέτης, παραγωγός, κυρίως όμως ως θεατρικός συγγραφέας σημειώνει αδιάλειπτη παρουσία από το 2004, όχι μόνο στην γαλλική, αλλά και στην παγκόσμια σκηνή. Στην Ελλάδα τον σύστησε το 2014 ο Σπύρος Παπαδόπουλος με την κωμωδία «*Μου λες αλήθεια;*» (πρωτότυπος τίτλος *La verité -Η αλήθεια*). Ακολούθησε *Ο μπαμπάς* το 2015 από τον Στ. Φασουλή (πρόκειται για το έργο-πρόπλασμα της ταινίας *Ο πατέρας*), *Το ψέμα* από τον Θοδ. Αθερίδη το 2017, *Ο γιος* από τον Β. Θεοδωρόπουλο στο Θέατρο του Νέου Κόσμου το 2019, *Ο άλλος*, το πρωτόλειο του συγγραφέα από την ομάδα “The Young Quill” το 2020, σε σκηνοθεσία Αικ. Παπαγεωργίου.

Το ελληνικό κοινό αγάπησε τη δραματουργία του Ζελέρ, οι περισσότερες από αυτές τις παραστάσεις είχαν αξιοπρόσεκτη απήχηση, η «επίσημη» κριτική ωστόσο, τον υποδέχτηκε αμφίθυμα. Ίσως η φαινομενική –ιοβόλος κατά τη γνώμη μου– ελαφρότητα της γραφής του παρερμηνεύθηκε, οπότε τα έργα του ταξινομήθηκαν με συνοπτικές διαδικασίες στο νεο-μπουλμπάρ· ίσως το έντονο φαρσικό στοιχείο του να θεωρήθηκε ξεπερασμένο, ενδεχομένως και η ευρωπαϊκή εγκεφαλικότητα που διαρθρώνει την πλοκή σε αλλεπάλληλες ανατροπές, με άψογη ωστόσο γαλλική élégance, υποδόρια, χωρίς βίαιες συγκρούσεις και χωρίς κάθαρση, να ξενίζει τη μεσογειακή μας ιδιοσυγκρασία.

Ωστόσο, ο Ζελέρ, όσο κι αν η θεματολογία του, σταθερά προσηλωμένη στις ανθρώπινες σχέσεις, ιδίως τις ερωτικές και ιδιαίτερα τις συζυγικές, μας θυμίζει Φεϊντό, όσο κι αν η αριστοτεχνική φαρσική δομή των έργων του μοιάζει με Λαμπίς, ασκεί στην πραγματικότητα ένα υβριδικό θέατρο, συγκεράζοντας τη γαλλική παράδοση του μπουλμπάρ με τον κυνισμό του Μακιαβέλι και μπολιάζοντας τη γραφή του με πιραντελικό σκεπτικισμό. Ναι, είναι ανάλαφρο το θεάτρό του αλλά όχι ρηχό ούτε εύπεπτο και τα ηθογραφικά του συστατικά το καρυκεύουν με τα σημεία των καιρών –αυτό δεν καλείται ο καλλιτέχνης να αφουγκραστεί;

Το ψέμα του ρίχνει μια κρυφή, διεισδυτική ματιά πάνω στα ζωτικά ψεύδη που μετερχόμαστε για την επιβίωσή μας. Είναι ένα ευφύες, οξύ σχόλιο πάνω στις επάλληλες τροπές που παίρνουν η αλήθεια και το ψέμα στις ανθρώπινες σχέσεις· θέμα τόσο απλοϊκό και κλισέ μαζί και τόσο πολύπλοκο, όσο και η ίδια η ζωή. Τα αλλεπάλληλα coup-de-théâtre δεν προκαλούν αβίαστο γέλιο, αλλά μάλλον πικρό

χαμόγελο και συμπάθεια, ενώ το στοιχείο της φάρσας συγγενεύει στενά με εκείνο της τραγωδίας: και τα δύο επιστρατεύουν τη δραματική ειρωνεία. Τα κατά συνθήκην ψεύδη κλείνουν περιπαιχτικά το μάτι στον θεατή: Πού βρίσκεται η αλήθεια; Και, όπου κι αν βρίσκεται, έχει νόημα ως αυταξία; Πόση αλήθεια μπορούμε να αντέξουμε; Και πόσο ψεύδονται οι αυτόκλητοι ζηλωτές της; Υπάρχει εν τέλει η αλήθεια; Την απάντηση την δίνει εύστοχα ο Πιραντέλο, στη β' Πράξη του *Έτσι είναι αν έτσι νομίζετε*: «...Προσωπικά, δεν δίνω δεκάρα για τεκμήρια· για μένα η αλήθεια δεν βρίσκεται εκεί, αλλά στο μυαλό αυτών των ανθρώπων...»

Το έργο, ευεπίφορο πάντως σε παρερμηνείες και σε γκροτέσκ σκοπέλους, αξιώθηκε μία εξαιρετική παράσταση στο Θέατρο Αλεξάνδρεια. Η Κερασία Σαμαρά το προσέγγισε με σοβαρότητα αλλά και χιούμορ, και μία λεπτή, υπόγεια ειρωνεία. Οι χαρακτήρες σκιαγραφήθηκαν με συμπάθεια και σεβασμό, ενώ φωτίστηκε με ευκρίνεια και αληθοφάνεια η διαδοχική μετάπτωσή τους από θύτες σε θύματα και αντιστρόφως. Το σκηνοθετικό εύρημα των εμβόλιμων φλας-μπακ ανέδειξε και σχολίασε με βιτριολικό σαρκασμό το χάσμα μεταξύ της –έτσι κι αλλιώς επισφαλούς και έωλης- αλήθειας και του αφηγήματός της, υπενθυμίζοντάς μας ότι και η ίδια η αντικειμενική αλήθεια δεν είναι ίσως παρά ένα αφήγημα.

Ο Βασίλης Βλάχος στον πρωταγωνιστικό ρόλο του Πωλ, σε μία από τις πιο ώριμες υποκριτικά στιγμές του, μας παρέδωσε ένα ολόγλυφο πρόσωπο, προικίζοντάς το γόνιμα με μία αδιόρατη, παράξενη κι όμως οικεία μελαγχολία τύπου Μπάστερ Κήτον· ακριβώς εκείνη τη μελαγχολία που θέτει τα όρια ανάμεσα στο κωμικό και στο γελοίο. Με ευφυή, διακριτικά κλεισίματα ματιού στο κοινό, ακαριαίες αλλαγές στην έκφραση και εύγλωττη κινησιολογία έπαιζε έξοχα το παιχνίδι της προοικονομίας και της φαρσικής –ή μήπως τραγικής;- ειρωνείας.

Η Κάτια Σπερελάκη υποστήριξε με συνέπεια και απόλυτη φυσικότητα τον απαιτητικό ρόλο της Αλίσ με την ιλιγγιώδη ανατροπή. Έλεγε «αλήθεια», ακόμα κι όταν έλεγε ψέματα· κυρίως τότε. Ομοίως και οι Αλίκη Αβδελοπούλου και Κώστας Τσάχρας υπηρέτησαν με μέτρο, ισορροπία και χωρίς υπερβολές τους άλλους δύο ρόλους-αιχμές του ερωτικού τετραγώνου. Φωτισμοί (Γιώργος Μπούχρας) και Μουσική (Τάκης Μπαρμπέρης) πλαισίωσαν αρμονικά το σύνολο, όπως και το άκρως λειτουργικό σκηνικό της Τόνιας Αβδελοπούλου, που, με γούστο και οικονομία έστησε ένα νεοαστικό σαλόνι στον μικρό χώρο του Αλεξάνδρεια. Θεατρική και χυμώδης η μετάφραση της Μαριαλένας Κωτσάκη.

Αν ασπάζεστε την περίφημη πλατωνική ρήση «Φιλοσοφία μελέτη θανάτου εστί»¹ δείτε αυτή την παράσταση. Θα διαπιστώσετε ότι η φιλοσοφία είναι και μελέτη βίου· και παρεισφρέει ύπουλα στην καθημερινότητά μας, στην γκρίζα ζώνη μεταξύ αλήθειας και ψεύδους, μεταξύ έρωτα και συνήθειας, μεταξύ άτεγκτης και καζουϊστικής ηθικής, μεταξύ θυμού και συγχώρεσης, θέτοντάς μας ερωτήματα. Το καλό θέατρο απλώς τα αναπαράγει –ακριβώς όπως και η ζωή.

Κατερίνα Θεοδωράτου Θεατρολόγος (Δημοσιεύτηκε 15 Μαρτίου 2022)

¹ Φαίδων 81.a